

Чередниченко А.*

ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ КОМПАНІЇ «ГАЗПРОМ» НА КРАЇНИ ЄВРОПИ

Проблема впливу російської компанії «Газпром» на країни Європи останнім часом широко освітлюється в ЗМІ. Актуальність цієї проблеми обумовлюється тим, що від російської монополії певним чином залежить внутрішня і зовнішня політика держав Європи.

Дослідженням викладеної проблеми займалися спеціалісти різних наукових центрів, наприклад, старший економіст Центру глобальних енергетичних досліджень Манушер Такін, старший економіст Центру європейської реформи Катинка Бариш, експерти Міжнародного агентства енергетики (IEA), Міхал Росканін з Association for International Affairs, а також наступні спеціалісти: А. Віньков, І. Рубанов, Д. Сиваков (аналітики журналу «Експерт»), аспірант ІМЕМВ РАН М. Байков, аналітик Standard & Poor's О.Ананькіна.

«Газпром» – російська глобальна енергетична компанія, найбільший в світі газовий концерн. Держава володіє контрольним пакетом акцій (50% плюс 1 акція). Доля «Газпрому» у світових запасах газу складає 17%, у російських – 60%. Він є експортером енергоресурсів у 32 країни світу.

Дискусія стосовно залежності Європи від російського газу, яка почалася ще у січні 2006 року після конфлікту стосовно цін на газ в Україні, особливо загострилася на сучасному етапі. Якщо у вересні 2007 р. Єврокомісія схвалила проект реформи енергетичного сектора ЄС про відокремлення видобутку, транспортування, зберігання та збуту газу, яка обмежувала поширення бізнесу «Газпрому» у ЄС, то 10 жовтня 2008 р. міністри енергетики схвалили «Третій енергетичний пакет», згідно з яким кожна країна сама надаватиме доступ таким іноземним інвесторам, як «Газпром». Аналітики впевнені: це гарантує «Газпрому» поглиблення свого впливу в ЄС, особливо в Німеччині, Італії, Франції.

Вплив російської монополії на Європу очевидний. «Газпром» постачає газ у 22 європейські країни, 18 з них – члени ЄС. Його доля у імпорті газу країнами Європи складає 26%. Такі країни, як Фінляндія, Латвія, Литва, Естонія забезпечуються «Газпромом» на 100%, Словаччина на 97%, Болгарія на 88%, Греція на 84%, Австрія на 75%, Чехія на 74%, Туреччина на 64%, Польща на 44%, Німеччина на 41%, Італія на 24%, Франція на 21%.

Найбільш важливим ринком збуту для «Газпрому» є Німеччина, на котру приходиться 37,9% постачання газу. Ще 27 квітня 2006 року внаслідок угоди між головою «Газпрому» О.Міллером та головою правління німецького нафтохімічного концерну BASF російський концерн збільшив свою долю в російсько-німецькій компанії Wingas до 50% мінус 1 акція. Ця подія принципово змінила ситуацію, оскільки «Газпром» вперше отримав прямий доступ до кінцевих споживачів в Європі, що довгі роки було його заповітною мрією. Пояснити це можна тим, що саме європейські споживачі забезпечують високі прибутки «Газпрому», незважаючи на те, що туди постачається лише 1/5 російського газу. Все зводиться до ціни. Станом на червень 2008р. ціна постачань у Європу склала \$ 410 за тис. м3,

* студент 2 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Безнощенко М.В.

а на початку жовтня вперше перевищила \$500, тоді як середня ціна на внутрішньому ринку складає \$ 64.

Італія – друга за обсягами споживання газу російського монополіста (21,4%). Нещодавно вона продовжила договір про постачання до 2035 р. А стратегічна угода з енергетичною компанією ENI надала «Газпрому» право прямого постачання до італійських споживачів.

До Франції спрямовується 10% експорту «Газпрому», а договір постачання газу до 2030р. із Gaz de France був розширений у 2006 р., що дозволило значно збільшити експорт.

Довгострокові контракти були укладені і з компаніями інших країн Європи: Чехії (із компанією RWE Transgas, завдяки чому був додатково спрощений транзит на захід), Австрії (створення СП Central European Gas Hub, метою якого, на думку аналітиків, є або блокувати розвиток короткотермінових газових угод, або перешкодити створенню газопроводу Nabucco з Центральної Азії до країн ЄС в обхід Росії), а також Болгарії, Румунії, Данії.

Обсяг постачання зростає: якщо у 2004 р. 140,5 млрд. м³, то у 2007 р. 150,5 млрд. м³ (за перше півріччя 2008 р. 88,7 млрд. м³). В цій динаміці є об'єктивні причини. Незважаючи на те, що Європа на сучасному етапі забезпечує себе газом на 60%, вона усвідомлює, що її власні запаси вичерпуються і через 10 років вона буде вимушена імпортувати 90% газу. До того ж, за прогнозами до 2025 року потреба Європи у газі складатиме 509 млрд. м³.

«Газпром» підсилює свій вплив навіть через інших постачальників газу до Європи. Наприклад, у червні 2008 року була підписана угода про співпрацю із алжирською Sonatrach, яка забезпечує 10% всього газопостачання у Європу. Тоді ж «Газпром» почав активно вивчати проект Транссахарського газопроводу потужністю 30 млрд. м³ з Нігерії до Європи, запуск якого планується на 2015 р. А лівійські колеги запропонували «Газпрому» спільне будівництво газопроводу з Лівії (в якій притік інвестицій поживав газовидобуток) до Європи. Більш того, обговорюється пропозиція щодо викупу російським концерном усього лівійського газу, нафти та зрідженого природного газу, призначених на експорт. Така ситуація дуже турбує Європу.

Для того, щоб не залежати від транзитних країн (Україна (80% транзиту), Білорусь, Туреччина), «Газпром» почав будівництво 2 газопроводів в обхід. «Північний потік» – проект 2-х ниток газопроводу потужністю 55 млрд. м³ по дну Балтійського моря, який успішно реалізується із партнерами BASF, Gasunie та E. ON. «Південний потік» – проект газопроводу між «Газпромом» та італійською ENI по дну Чорного моря до болгарської Варни. Показово, що на даному етапі європейські країни, які ініціювали будівництво газопроводу Nabucco для зменшення залежності від «Газпрому», поодиночі підписують угоди про участь у проекті «Південний потік».

Експансія російської монополії виявляється і у створенні дочірніх компаній у Європі, наприклад, Gazprom Marketing & Trading (2004) у Великобританії, у створенні спільних підприємств, таких як: Wingas-Euroпа спільно з BASF, CEIGH спільно з ENI. Деякі дочірні компанії «Газпрому» укладають контракти індивідуального постачання промисловим об'єктам, наприклад, чеський Vemex, під контролем якого 1/10 чеського ринку газу. До того ж, «Газпром» прагне будувати або орендувати у Європі газосховища: завершення проекту Haidach в Австрії, будівництво у німецькому Бернбурзі, експлуатація німецького сховища «Реден» та британського Humbley Grove. Більш того, відомо, що російський гігант має потужну інвестиційну програму розвитку родовищ, транспортних шляхів, газосховищ в Європі, в якій вже в 2008 році заплановано \$ 30 млрд.

Спроби країн Європи, які досі не виробили єдиної енергетичної політики, обмежити діяльність «Газпрому» наштовхнулися на попередження О.Міллера про активний пошук

нових ринків у Північній Америці та Китаї. Відомо, що China National Petroleum Corporation та «Газпром» ще у 2006 р. підписали меморандум про постачання з 2011р. 68 млрд. м³ газу щорічно.

Якщо підійти до ситуації, що склалася, з позицій Європи, то можна запропонувати наступне. Оскільки проекти газопроводів з Туркменістану, Ірану та Азербайджану в обхід Росії ризиковані, то єдиним реальним варіантом для диверсифікації постачання економісти Центру глобальних енергетичних досліджень вважають імпорт зрідженого газу. Однак, постачальників ЗПГ мало, а конкурентів багато (США, Китай, Індія, Бразилія). Іншим шляхом можна вважати розвиток відтворюваних джерел енергії, хоча, за версією International Energy Agency, їхня частка у енергобалансі Європи навіть у 2030р. складатиме всього 13-14%.

Зазначимо, що, окрім газової сфери, «Газпром» присутній в інших. Відомо, що весь експорт нафти та нафтопродуктів він здійснює через трейдера ТОВ «Газпром експорт». Додатково в склад експорту входять зріджений газ, газовий конденсат, азотні добрива, аміак та метанол. Але ці складові не чинять такого впливу на економіку Європи, як газ.

Ми пропонуємо окремо проаналізувати вплив «Газпрому» на Україну. По – перше, слід згадати «газовий» конфлікт грудня 2005 р.- січня 2006 р. стосовно намірів «Газпрому» підвищити ціну на газ з \$ 50 до \$ 160 за тис. м³ (в той час, як Білорусь продовжувала платити всього \$ 46,68). Експерти вважають це політичним тиском з боку Москви. По – друге, до недавнього часу вплив «Газпрому» на Україну здійснювався через компанії «РосУкрЕнерго» (яка, до речі, створена за участі «Газпромбанка», де Головою ради директорів банку є О.Міллер) і через утворене за її участі ЗАТ «УкрГазЕнерго», які мали мільярдні прибутки, а державі створили \$ 1,5 млрд. збитків. Міжурядовим меморандумом від 2 жовтня 2008 р. було погоджено, що з 1 січня 2009 року НАК «Нафтогаз України» і ВАТ «Газпром» переходять на прямі поставки газу до України.

За останніми новинами, 19 жовтня 2008 р. О.Міллер заявив, що світова фінансова криза не загрожуватиме діяльності «Газпрому», а очікуваний прибуток у 2008 р. складає \$ 30 млрд.

Проведений нами аналіз показав, що європейські країни в умовах вичерпання власних запасів газу ризикують потрапити у повну залежність від російської компанії «Газпром», яка постійно посилює свою присутність у багатьох регіонах світу, включаючи країни Європи та ті країни Африки, які пов'язані угодами газопостачання із Європою. Отже, на основі наших досліджень ми зробили висновок, що російську мегамонopolію «Газпром» можна вважати зовнішньополітичним гравцем, який має суттєві важелі економічного впливу на європейські країни, причому цей вплив має тенденцію до зростання.